

Stipe Kekez
Zagreb

PRVA MONOGRAFIJA O SPLITSKOME GOVORU

Dunja Jutronić: Spliski govor, Od vapura do trajekta, po čemu će nas pripoznavat,
Naklada Bošković, Split, 2010.

Dunja Jutronić uz Radovana Vidovića najpoznatiji je istraživač splitskoga govora i recentni, može se s pravom reći, najaktivniji. Osim bavljenja svojim materinskim idiomom bavila se i gradskim govorima općenito. Može se reći da je jedan od pionira u bavljenju gradskim ili, kako se to katkad voli reći, urbanim govorima, da bi ih se odvojilo od tradicionalnoga poimanja i stavilo u suvremen, kompleksan, kontekst. Autorica polazi od Labovljeve kvantitativne metodologije, preuzimajući njegov, mjerljiv, način dobivanja upotrebe lokalnoga idioma pojedinoga govornika (postotak se dobiva formulom). Valja uputiti i na jedan nedostatak kada je riječ o kvantitativnoj metodologiji, u ovome konkretnome slučaju. Naime u nekim slučajevima, što i autorica spominje, samo je jedan ili dva primjera, a može ih biti tek pokoji više, pa postotak u tome slučaju ne znači mnogo. No zato se čitatelj može osloniti na tekst, u kojemu je to vidljivo. U tumačenju pak varijabla, crta, koje nestaju ili se zadržavaju, autorica se služi Milroyevim principom istaknutosti, stigmatiziranosti, iako je to izvorno postavka Brazilaca Nara i Lemle.

Knjiga se sastoji od šest dijelova. U uvodnome dijelu Jutronić daje kratak, sažet teorijski uvid u područje gradskih govora, što čitatelju omogućuje lakše praćenje i razumijevanje njezine lingvističke razine. Jutronić je u središnjem dijelu knjige pokušala dati prikaz splitskoga govora na temelju govora (i pisanoga govora, kako navodi) poznatih Splitskana. Kako je i sama dobro u(s)tvrdila, u nas (još) nema dovoljno jasno izdiferenciranih socijalnih, klasnih, dijalekata (za razliku, primjerice, od SAD-a i Velike Britanije, odakle teoriju preuzima i odakle nam dolazi zapravo sociolingvistika kao disciplina), pa se odlučuje za naraštajnu analizu i na temelju nje prati promjene u splitskome govoru. Predstavila je rezultate istraživanja triju generacija Splitskana, koje je podijelila u skupine: 1. starija, u kojoj su Miljenko Smoje, Ante Duplančić, Sonja Senjanović-Peračić; 2. srednja, u kojoj su Ranko Mladina, Ćiće Senjanović, Oliver Dragojević; 3. mlađa i najmlađa, u kojoj su Arijana Čulina, Robert Pauletić i, kao pripadnici najmlađega naraštaja, voditelji HTV-ove emisije *Po ure torture* Teo Peričić, Petra Nižetić, Marijana Batinić te gost Petar Grašo. Na temelju

njihovih pisanih djela, proze i poezije (Smoje, Duplančić, Sonja Senjanović-Peračić, Čulina, Pauletić), novinskih napisa (Smoje, Čiće Senjanović), pjesama i intervjuja (Oliver Draagojević), televizijske emisije ona prati promjene u splitskome govoru. Može se s pravom pitati koliko je vjerodostojan takav "govor", jer i jedan od proučavanih – Ranko Mladina – koji ne živi u Splitu i sam kaže da njegovim splitskim više nitko ne govori i kada autorica izražava sumnju i u njegov tekst i u neke tekstove (poeziju Sonje Senjanović-Peračić), u kojima autori pojačavaju dijalektne osobine kako bi zvučali splitskije, tj. evociraju svoj ili lokalni nekadašnji govor (riječ je o rekonstrukciji, o čemu sam i sâm pisao). Također može se izraziti sumnja u analizirane Oliverove pjesme, jer autor tih pjesama nije on, pa se može, eventualno, raspravljati o razlikama u izvedbi, ako postoje, i to možda samo u nekih osobina (npr. s obzirom na $m > n$ na kraju riječi, ali ikavizam bi, primjerice, trebao biti neupitan). Svakako treba imati na umu, jer je riječ o književnim djelima, da je riječ o određenoj stilizaciji, makar i nesvjesnoj, pa bi analizirani korpus vjerojatno spadao u određeni stil ili stilove splitskoga govora (a takvim se stilovima bavi sociolingvistika urbanih govora).

Autorica prati promjene u govoru u tima trima naraštajima putem fonoloških, morfoloških i sintaktičkih varijabla splitskoga čakavskog govora. Fonološke su varijable: ikavski refleks praslavenskoga glasa jata, promjena $-m > -n$, rezultanta glasa $h: \emptyset, v, j$; promjena $lj > j$; praslavensko $d' > j$. Morfološke varijable su: rezultanta nekadašnjega dočetnoga l u glagolskome pridjevu radnom muškoga roda: $\emptyset, ja$; nastavak za 3. lice množine prezenta (u splitskome je nekad bio nastavak $-du$, novije je $-u$, a najnovije se javlja i standardnojezična konjugacija); genitiv množine svih triju rodova (nulti nastavak javljao se u svim trima rodovima, nastavak $-i$ u muškome, koji se može pojaviti i u ostalim rodovima); sinkretizam dativa, lokativa, instrumentala množine – splitski ($-iman$ u m. i sr. r., $-an$ u ž.r.) ili standardnojezični ($-ima$ u m. i sr. r. i $-ama$ u ž.r.). Sintaktičke varijable su: konstrukcija $od (o) +$ genitiv; nerazlikovanje službe lokativa i akuzativa; upitno-odnosna zamjenica $ča$; kontrakcija $mi je > me$.

Prema rezultatima istraživanja može se reći da su najprepoznatljivije splitske varijable: ikavizam; $-n$ na mjestu $-m$; v na mjestu nekadašnjega glasa h (a dobro se drže i otpadanje toga glasa u početnome položaju te f na mjestu skupa hv); posebni oblici glagolskoga pridjeva radnog muškoga roda; konstrukcija $od +$ genitiv.

Nestaju iz splitskoga govora: j na mjestu praslavenskoga d' (čuje se još uglavnom u riječi *gospoja*, no rekao bih da je ona malo i stilski obilježena, pejorativno, a takva se upotreba, možda i prema splitskome, javlja i u unutrašnjosti); j na mjestu lj ; splitski sinkretizam; upitno-odnosna zamjenica $ča$, koja se, gotovo, uopće ne upotrebljava; kontrakcija $mi je > me$.

Iako je autorici težnja dati sadašnje stanje splitskoga govora, ona ipak polazi samo od čakavskih odlika, koje se promatraju uglavnom u odnosu prema standardnom jeziku, a malo ima riječi, na primjer, o štokavskom dijalektnom utjecaju. Tako je, među ostalim, ponovljen propust(?) njezina kolege i suradnika Thomasa Magnera, autora prve knjige o zagrebačkome govoru (1966). Naime Magnier je prenio zanimanje tada nove discipline sociolingvistike za gradske govore, ali su mu neki lingvisti prigovorili da pristup nije so-

ciolingvistički. Magner je istraživao govor Zagrepčana kajkavaca, autohtonih, i to načelno obrazovanih.

S obzirom na tumačenje promjena u nekih varijabla, može se opaziti da autorica promjene tumači načelom istaknutosti. Moglo se pokušati dati i koje drugo objašnjenje jezičnih promjena. Valja reći nešto i o spomenutome načelu istaknutosti. To načelo je negativno obilježeno, tj. ako je neka crta društveno neprihvatljiva, tj. istaknuta, prva nestaje iz govora. No mislim da postoji i pozitivna istaknutost. Na primjer, upitno-odnosna zamjenica *kaj* pozitivno je istaknuta u zagrebačkome govoru jer je jedno od obilježja identiteta toga govora i jedna od rijetkih kajkavskih crta u današnjem zagrebačkome govoru. U splitskome se gubitak upitno-odnosne zamjenice *ča* tumači načelom istaknutosti. Rekao bih prije da je to posljedica jakoga štokavskoga utjecaja kroz povijest i novijega standardnojezičnoga, jer Split ima ono što Zagreb nema, a to je lokalna privrženost, pa i u govoru, i u doseljenika. Mislim da to nije zbog toga što je Split manji grad, jer ni neki manji gradovi nemaju takvu sentimentalnost, nego je riječ o mentalitetu.

U petome dijelu autorica je prikazala rezultate triju svojih leksičkih istraživanja romanizama u splitskome govoru kroz tri desetljeća. To je učinjeno na istome korpusu na kojemu je Vidović radio svoje istraživanje 1958., no na nešto umanjenu. U prvome istraživanju sudjevalove su četiri generacije od 10 do 70 godina a u drugim dvama učenici osnovnih i srednjih škola i studenti. Rezultati nisu iznenađujući, barem što se najfrekventnijih tiče. To su *guštat*, *đir*, *pjaca*, *beštimat*, *spiza*, *balun*, *borša*. Svakako je zanimljiv podatak da netko nije znao što je *đir* (u zagradi stoji "2 god. u Splitu"). Zato bi možda bilo dobro da je Jutronić iskala ili iznijela podatke o podrijetlu, što je Vidović činio u nekim svojim istraživanjima. U tom poglavlju autorica je predstavila i rezultate istraživanja o nepoznavanju splitskoga govora među zagrebačkim maturantima, potaknuta primjedbom svojih kćeri o nepoznavanju jezika Robija K., pa je na knjizi *Bilježnica Robija K. 101 priča za laku noć djeco* Viktora Ivančića provedeno istraživanje. Učenici su morali podvući na dobivenu tekstu nepoznate riječi odnosno one koje ne razumiju. Ona je podijelila istražene nepoznate riječi u nekoliko kategorija, od kojih su zanimljive: dijalektalizmi i urbani sleng. Taj dio više iznenađuje, ne što zagrebački gimnazijalci nisu znali splitske riječi, nego što nisu znali riječi koje su bile tipične po tvorbi za zagrebački govor nekoć (po čemu ih je autor možda i skovao), npr. *pićenzi* 'piće', *začepenzi* 'zašuti', kao i neke vulgarizme, koji su, koliko mi je poznato, tipični za Zagreb a ne za Split. Među *dijalektizme* su pak uvršteni neki "štokavizmi" (npr. *bedevija* 'nezgrapna žena', *čiverica* u frazemu *penkala u čivericu* 'vrsta udarca u glavu', *sorlo* 'srušilo', dakle s redukcijom vokala, *čunka* 'lice', za koju u njezinu i Magnerovu *Rječniku splitskog govora* stoji da je dio slenga), dok su pak neki drugi "štokavizmi" uvršteni pod *ostalo*: *tutekarce* 'ovdje', *dernek* 'zabava, tulum', pa i *bešikica* 'mjehur'. U tom poglavlju nalazi se i kratka analiza govora Tonija Kukoča, Gorana Ivaniševića, Blanke Vlašić, inicirana tekstem Danka Plevnika u Slobodnoj Dalmaciji kako sve više poznatih Splitskana govori službeno splitskim govorom odnosno odbijaju se koristiti standardnim jezikom.

U zadnjemu su, šestome, dijelu primjeri govora istraživanih tekstova, odnosno dijelovi korpusa na kojemu je rađeno istraživanje. I naposljetku je literatura, s dojmivih 285

jedinica, koja može poslužiti kao dobar uvod u područje gradskih govora. Kako je knjiga dobro vizualno opremljena i organizirana, valjalo bi da se malo više pozornosti posvetilo točnosti podataka jer bibliografske jedinice ne korespondiraju s onima u tekstu ili pod jednom godinom ima više jedinica, a to nije označeno u tekstu.

Knjiga osim opisa govora pokušava dati i objašnjenja, tako da su uključeni komentari, interpretacije, zaključci, a uspoređuju se i govori različitih generacija ili pak dvaju pojedinaca, npr. majke i sina – Čiče i Sonje Senjanović. Knjiga je opremljena brojnim tablicama i grafikonima, koji omogućuju lakše i preglednije praćenje pojedinih osobina, a svojim bojama unose živost. Knjiga je pisana znanstvenopopularnim stilom, nije "opterećena" dijalektološkom transkripcijom i sl., pa je dostupna širemu čitateljstvu. Radovi su iz te knjige dobrim dijelom bili predstavljeni na znanstvenim skupovima i objavljeni u raznim publikacijama, ali za ovu su priliku dorađeni, a neka su poglavlja posve nova.

Kako je riječ o obrazovanim, poznatim pojedincima, na čijemu je jeziku istraživani splitski govor i kako je riječ o posebnom stilu ili stilovima stječe se dojam da bi bio dan vjerodostojniji prikaz splitskoga govora da je autorica skupila, uz te, svoje brojne radove o splitskome govoru, odnosno o govoru raznih skupina, naraštaja i dr., pa da ih je organizirala po jezičnim razinama: fonologija, morfologija, sintaksa, leksik i dr. Ovako se može reći da je Split (ili spličanistika, kako to šaljivo kaže M. Bibić) dobio prvu monografiju o svojem govoru, ali da lingvistika na prvu pravu monografiju gradskoga govora još čeka. Da je knjiga sastavljena i iz lokal-patriotskih motiva, govore i redci u kojima je riječ o ne-jezičnome Splitu. U kontekst lokalne monografije (koje znaju imati pomalo romantičarski element) uklapaju se i razna mota u zaglavlju, kao i onaj nelingvistički o jeziku Ante Tomića. U prilog tome da se mislilo na Spličane pri sastavljanju te knjige, govori i naslov, odnosno autorica je provela anketu kako bi izabrala od triju naslova najprimjereniji (Spliski govor – od vapura do trajekta; Po stoljeća spliskog govora; Spliski govor – od ča do šta).

Neka ovaj prikaz bude poticaj za novu knjigu.